Odaw rahwa jututuba Nr. 2.

Kuidas Hiidlane Lääne taati tüssas.

Külajutt lähemast minewikust.

J. A. Feldmann.

Haapsalus,
J. A. Feldmann'i kirjastus.

Odaw rahwa jututuba Nr. 2.

Kuidas Hiidlane Lääne taati tüssas.

Külajutt lähemast minewikust.

J. A. Feldmann.

Haapsalus,
J. A. Feldmann'i kirjastus.

M. Tamwerk'i trükk Haapsalus.

Wana Tõhu Tõnu Läänemaal, nagu igaüks, kes teda ligemalt tuntsid, teadsid ka, et ta suur kitsipung ja kopika korjaja oli. Tõnul oli suur talukoht päriseks ostetud ja tasa maksetud; peale selle pidas ta weel ligidal olewat karjamõisat rendi peal.

Et ta teenijaid liia tööga ülemäära waewas, sellepärast wahetasiwad need tihti. See oli haruldane asi, kui keegi Tõhu Tõnut aasta otsa teenis; enamasti olid aastas ikka neljad teenijad. Et ta wiimasel ajal oma lähedalt teenijaid ei saanud, kamandas ta neid kaugemalt. Temal oli neid setukate seast ja Saaremaalt, Tartu tagant ning õigust ütelda igast kohast, isegi mõista ikka kõige „jätisemad“. Ta oli nende läbi küllalt südamewalu tunnud, aga nii suurt walu weel mitte, kui talle keegi ühesilmaga Hiiusaare mees walmistas.

See juhtus mõni aasta tagasi, kibedal heinaajal, et Tõnu teenistusest kaks setukest ja üks Põltsama poolt mees korraga ära putkasid. Kui niisugune putkamine talwisel ajal juhtus, siis oli see Tõnule otse meelepärast, sest niisugusel korral ei olnud Tõnul neile tehtud töö eest midagi tasuda, aga nüüd, mil inimest iga tund kibedasti tarwis oli, tegi nende putkamine wana Tõnu meele hapuks . . . Ta kuulas siit ja sealt, aga kusagilt ei saanud uusi asemele. Töö kippus koguni raisku ja ripakile jääma: hein oli alles enamiste tegemata, aga rukis küpses ja ootas sirpi.

Küll sundis Tõnu allesjäänud teenijaid taga, ei annud neile ööl asu magamiseks ega päewal puhkamiseks. Juba ähwardasid paar poissi jälle putkama panna, kui öösel kolmest tunnist wähem magamise aega antakse ja hapu silkude asemel mitte häid Pärnu räimi leiwa kõrwaseks ei anta. Küll püüdis Tõnu seletada, et nii pikk magamiseaeg terwisele mitte hea ei olla. Tema olla arsti kutseri ema suust kuulnud, et palju magamine teha were halwaks ja sigitada warakult surma. Ka

olla hapud silgud kasulikumad süüa kui hapnematad, sest hapud olla seedimiseks sündsamad. Aga poisid ei hoolinud Tõnu seletustest midagi, waid olid walmis minema, kui nende tingimisi ei täideta. Pea tingimiste ettepaneja oli keegi Hiiumaalt tulnud aeglane ühesilmaga, aga tüseda kondiga pois, Mats.

„Mul oo see praegust üks keik, kus ma teenin; kui seda äi soa, mis nõuan, lähen kui tuul ee", rääkis ta kindlalt.

Wana Tõhul, nagu teda sagedasti ligikonnas nimetati, ei jäänud muud nõu üle, kui pidi järele andma. Hiiu Mats, nõndasama ka teised sulased jäiwad selle tingimisega paigale, et neid iga ööse kolm tundi tublisti magada lastakse, peale selle weel päewal tund keskhommiku- ja poolteist tundi lõunaaega antakse . . . Nagu igaüks teab, oli seegi puhkuse aeg liig lühikene küll, sellepärast lahkusid teenija aeg ajalt üks teise järele ja Tõhu Tõnul oli uute kuulamistega tegemist; aga Hiiumaa Mats oli rahul ja jäi Tõnule põliseks sulaseks . . .

Aasta, kaks kolm läksid mööda, Mats teenis ikka Tõhul. Ta oli küll pikaline, aga sellelgi pärast ei olnud ta laisk. Ta tegi järjest ja hoolega tööd; palk ei olnud ka mitte suur, sellegi pärast oli Tõnu õige õnnelik, et Mats sellelgi, Mardipäewel lahti ei ütelnud, waid tulewal aastal endiste tingimistega teenima lubas jääda. Mats rääkis küll wähe, aga mis ta sõna ütles, sellel oli, „saba taga" — see tähendab: mõte sees. Pikka juttu ega nalja Mats ei armastanud. Wans Tõhu Tõnis ei usaldanud küll kellegile oma mõtteid awaldama, sest et ta kedagi ei uskunud, waid kõiki salalikkudeks pidas, nagu ta ise salalik oli; aga Hiiu Mats oma pikaldase oleku ja wähese jutu pärast sai temale ustawaks sõbraks. Mõndagi asja ja ettewõtet, mida Tõnu oma naesele gi ei usaldanud rääkida, rääkis ta ainult Matsile, sest ta teadis, et Mats saladusi wälja ei lobise.

Mis ta Matsile rääkis, see oli nagu „kaewu räägitud." Keegi ei saanud sellest teada. Ka oliwad nõuanded, mis ta Matsilt sai, kõik õiglased ja kasulikud. Mats oli ikka päris hea nupumees, sellepärast ei wõigi imeks panna, et Tõnu kõige õrnemates perekonna asjadeski Matsi nõu hakkas tarwitama.

Tõnul oli üks ainuke laps, poeg Peeter, kes ta ilusa talukoha ja suure waranduse pärija oli. Nagu juba nimetatud, oli Tõnu läbi ja läbi kitsi. Et oma warandust kaswatada, nõudis ta kõigidelt tubliste tööd. Ka poeg Peeter pidi nii kui jaksas tubliste töötama. Ei antud talle sugugi aega; hel-

litamitamisest ei olnud juttugi. Harilikult saawad üksikud lapsed ärahellitatud ja laisaks õpetatud . . .

Peetri lugu oli koguni teine; ta sai hellitamise asemel üleliigse tööga waewatud, sellepärast oli ta kuiwetanud ja nooruses üsna wana näoga. Mitte üksi ilupoolast ei jäänud Peeter liia töö pärast kõhnaks, waid weel suuremal mõõdul waimu poolest. Peeter ei mõistnud lugeda ega kirjutada, muust ei maksa rääkitagi. Koolid küll oliwad, kooli sundus ka, aga Tõnu ei raatsinud poega kooli saata, maksis trahwiraha ära ja laskis poisi kodu tööd teha. Ta ütles üsna häbenematalt: „Mul on see 5 kopikut trahwiraha ikka palju hõlpsam äramaksta, kui Peetrit kooli saata. Pean ma poisi kooli saatma, siis on mul tarwis teine tema asemele palgata ja see tuleb wähemalt 20 kopikat päewa peale . . ."

Aga üks tehti weel ära, mida Tõnu ei suutnud mõteldagi. Trahwiraha üksi ei aitanud: Tõnu pandi weel peale selle kolmeks päewaks wallamaja juurde wangi. See oli Tõnul küll hapu. Ta sajatas kooliõpetajat, kes päewad wõlgu kirjutanud; kooliwanemat, kes järeljätmatalt trahwimist nõudnud, ja kohut, kes trahwi ja wangistust mõistnud. Edespidi oli ta targem: kaebas, et pois on põdur, ei suuda koolis käia.

Nõnda jäi Peeter kooliõpetusest koguni ilma, kodusest õpetusest ka niisama, sest raamatuid nende majas ei olnudki. Tõnu pidas neid raha ja aja raiskajateks. „Kuhu talupoeg tarkusega läheb?" ütles ta, kui naabrid laste koolitamisest kõnelesid ehk raamatu ja ajalehe lugemisest rääkisid.

Kui Peeter kakskümmendwiis aastat wana oli, hakkas Tõnu temale „teistpoolt" muretsema; isegi mõista, kõige rikkamad neiud wõeti tähelepanemise alla: kuulati ja noriti teadusi — palju keegi kaasaraha saab. Wähemat kolmetuhandelist ei tahetud wõtta; aga nii suure summa omanikku ei olnud leida...

Aastad kadusid ajamerde, aga Peeter jäi ikka poismeheks. Ühel kewadel kui Tõnu kusagilt tüdrukut ei saanud, kõneles ta lugu Matsile ja ütles:

„Oleks küll suur kasu, kui Peeter naise wõtaks, oleks töötegija ilma palgata käes olewat, ei saaks lahti ütelda ega äraminna."

„Noo, mis siis wiga oo, et Peeter naist äi weta?" küsis Mats peremehe kurtmist kuuldes.

„Kust wõtta, kui kusagilt saada ei ole!" ohkas Tõnu õiglase wiisiga, nagu oleks ilm neiudest koguni tühjaks jäänud.

Mats pigistas sellegi ühe silma kinni, muigutas mokki ja ütles siis imestades:

„Kuidas nii? Eks ilmas oo ilusaid emasid küllalt! Keik ootawad kosijaid ja tahawad hee meelega mehele saada, miks Peeter siis neid nenda tunneb puuduma!“

„Tõsi küll, et neidusi kõik ilm täis on ja igaüks heameelega meest igatseb,“ kostis Tõnu, „aga mis peab niisugustega tehtama, puudub ju enamasti kõikidel tarwilik kaasaraha. Peetri tulewane kaasakene peab ometi kõigewähemalt kolmetuhandeline olema! ... Kuula, Mats, ehk leiad kusagilt mõne niisuguse. Ilu ja nooruse peale meie ei waata, kui ta aga rikkas ja tugewa käewarrega on, kes kapitali kaasa toob ja tugewasti tööd wõib teha.“

Mats mõtles natuke järele ja ütles siis:

„Eks neid ilmas oo igate moodi ... Kui ma alles Hiiumaal olin, kiitles iga pühapeewa ehtu keegi isa kõrtsis, et temal kolmetuhande rublaline tüdar kodus olla. Oleks ligemal olema, weiks kuulata, ehk oo alles üksik; eks sellest saaks Peetrile paras paariline.“

See kuulutus pani Tõnule kilgi kõrwa taha.

„Wõi Hiiumaalt leidub kolmetuhandelisi! ... On küll kaugel, aga mis sellest lugu; mõistulauluke ütleb ju ka: Tamm Tartu raja äärest, lepp Lääne luha rannast, juured kokku joosewad, ladwad kokku langewad; ega siis seegi nii suur ime ole, kui meie Peeter Hiiumaalt omale kodukana koju toob, kui ta aga rikas ja töökas peaks olema. On ju ka siin ümberkaudu mõni, kes sellewõrra raha kaasa saab, aga need on liiga upsakad ja peawad tühjadest asjadest lugu ... Olen mõndagi kuulamas käinud, aga ei lähe asi korda, üks põlgab Peetert wanaks, teine inetuks; Mäe kõrtsi Kai, kes kihelkonna koolis laisklema on õpinud, ütles koguni: „Õpetage Peetert enne lugema, siis hakkame kosja asjust kõnelema.“ — Häbemata nõudmine! Kellele on lugemine leiba, ihukatet, wõi raha andnud, ega Peeter ometi kerjajaks pea hakkama, kes lugemisega raha teeniwad.“

Nõnda mõtles Tõnu ja plaanitses ühtelugu, kuidas Hiiumaalt rikka neiu Peetrile kodukanaks kätte saaks ...

Talw tuli ja tasandas teed; tegi sillad soode peale, madalate maade peale, tarretas ka wee mannermaa ja Hiiusaare wahel kõwaks.

Nüüd tuletas ühel õhtul tallis hobuseid talitades Tõnu Matsile kewadist kõnet jälle meelde ja ütles:

„Kuule Mats, sa kewadel teatsid ikka kõneleda, et Hiiumaal keegi neiu olla, kes oma kolmtuhat kaalub, peame õige tõsise nõu, kuidas selle Peetrile naiseks saame; aga wähemalt küünla kuus peab see asi korda saama saadetud, sest hiljem wõib jää lahti sulada ja Hiiumaale peasemise wõimatumaks teha ... Aga hoia, et sest keegi teada ei saa!"

Nüüd hakkasid tihedad nõupidamised Tõnu ja Matsi wahel, kudas asja joonele seada ja rikka neiu Hiiust koju saaks tuua. Aegamööda sai ka perenaisele ja Peetrile lugu teatatud.

Perenaine ei tahtnud esiteks nõusse heita; arwas asja liig suureks, teed pikaks ja hädaohtlikuks.

„Mine nüüd ülemere minijat otsima," ütles ta „kes teab missugune inimene wõib olla!"

„Noh, inimene on ikka inimene, olgu teda isa Hiius ehk Pihkwa piiril kaswatanud," waigistas wana Tõnu, kui „teinepool" tema nõu heaks ei kiitnud. „Muidu on inimesed kõik ühesugused, elagu nad siin ehk seal; kuid raha, mis Hiiu neiu ligi toob, tõstab wäärtuse teistest üle. Mõtle ometi: kolmetuhandeline, see on suur asi; siitmailt ei ole ju niisugust kusagilt saada."

Wiimaks oligi eit ka nõus ja asi küps.

Poeg Peeter pidi kõigega rahul olema — ja oli ka ... Tema oli arg, tagasihoidja mehike. Oli nooremalt ka mõnda kuulsamad neidu waatamas käinud, aga iga kord oma kohmetu oleku ja iluta näolapikese pärast neidudest ära põlatud. Mõni oli üsna lausa ütelnud: „Hobuse ja sõiduriistad wõtaks küll, poleks seda wa poisinuustakast peal olewat!" Sellest see tuligi, et Peeter kõigega rahul oli, keda isa nõuks wõttis kosida.

Kui isa Peetrile teatas, et tal nõu on Hiiumaale kosja teekonda ette wõtta, küsis Peeter lihtsalt: „Millal siis minema hakkame?"

Teeleminek hakatus määrati 10 weebruari peale. Kõik seati kohale: nimetatud päewal rakendati kaks hobust pika korwree ette. Isa Tõnu, poeg Peeter ja sulane Mats istusiwad peale ja kosjasõit algas Hiiumaale.

Kahepäewalise reisimise järele jõudsiwadki wahwad mehed wiimaks Hiiusaarele, kus Mats neile tarwiliseks teejuhiks ja asjajajaks pidi olema.

Mats juhtis nad ka warsti sinna, kus kolmetuhandeline neiu elutses. Kõneles pererahwale ära, mis mehed otsiwad ja nõuawad. Lugu kuuldes, oli kawalal Hiiu taadil kohe nõu walmis, kuidas kaugelt tulnud kosilasi tüssata. Tütar oli tal tubli tümmakas, mõistis merel kalu püüda ja kodu wõrku kududa, aga raha, mida suuremaa kosilased otsisiwad, ei olnud kopikutki . . .

Et tütar kolmetuhandeline, see oli ainult kõrtsis sooja peaga kiitlemine olnud. Wana Hiiu taat ei lasknud aga kaugelt tulnud wõõraid sellest midagi märgata, et temal tütrele kaasaraha ligi anda ei ole.

Kosja kaup sobiti walmis . . .

Kui muud asjad kõik kokku räägitud olid, kõhatas Tõnu paar korda, nihutas ennast toolil ja katsus kõrwatagust. Näha oli, et tal midagi tähtsat südame peal pakitses; ta kõhatas weel kord ja algas siis kõnet, mille tuum kõige tähtsam oli kõnelejale enesele ja kuulajatele:

„Nüüd on asjad kõik joones", ütles ta, „minu poeg ja teie tütar sünniwad hästi kokku küll, aga see oleks siiski ikka hea, kui selgesti teada saaksime, palju austatud Hiiu peremees ka tütrele kaasaraha ligi tahab anda. Meie pool oli ikka kuulda, et kolmtuhat saada, kas on nõnda õige? Meie oleme ise rikkad inimesed, ei taha sellepärast waest, ilma rahata inimest majasse wõtta. Peetri naine peab ikka wähemalt kolmetuhandeline olema. Waeseid, ehk wähema kaasarahalist oleks oma ligidalt küll saanud; mis meid pikka teed käima sundis, oli rikaste puudus".

„No, ega mina oma last ikka tühjalt sinna kaugele ei saada; meil ikka oo korjatud kah," ütles Hiidlane kawalalt. „Juba kümmekond aastat seisab kolm tuhat tütre jaoks Tallinnas pankas kasude peel; see oo keige selleaegsete kasudega tema oma."

Et wale patt on, sellest Hiiu taat ei hoolinud; tema ülem mure oli aga see, et tütar mehele saab. Kuidas tütre käsi pärast saaks käima, selle üle ei hakkanud ta järele mõtlema.

„Et raha praegust Talinast ära äi saa tuua, aga asi siiski selge ja kindel peab olema," kõneles kawal Hiidlane lühikese waheaja järele, „selle pärast kirjutame kindla lepingu oma wahel maha, mille peele julged weite olla, kuni raha käde saate."

Hiiu taat ise oli Matsi käest teada saanud, et kosilased, isa ja poeg, kumbgi kirjutada ei mõista, ega kirja ei tunnegi; tema poeg aga, kes Keina kõstri juures õppimas oli käinud, kirjutada mõistis, sellepärast julges ta kohe kirjalikku lepingut rahaasjus tegema hakata.

Kosilased pidid, muidugi, sellega rahul olema, sest see oli tõde, et raha kohe Tallinnast wõimalik sinna tuua ei olnud, nemad aga Hiius niikaua oodata ei wõinud, kui raha Tallinnast Hiiu saarele jõuab.

Kästi siis poeg kirjutuse nõudega sinna tulla ja lepingu kirjutamine algas. Wana Hiidlane ütles ette ja poeg kirjutas: „Mina Hans Hallik, Hiiusaare Rõhma peremees, annan oma kolmetuhande-rublalise tütre, Liisu, mannermaa mehe, Tõhu Tõnu poja Peetrile naeseks.“ —

„Enam ei ole tarwis, nüüd allkirjad ja asi on selge!“ ütles Hiiu Rõhmu peremees.

Et Tõhu Tõnu kolme tuhandet rublat kuulis, arwas ta ikka, et Hiidlane, kolmtuhat rubla, mis ta Tallinna pankas tütre jaoks ju kümme aastat kasu kandmas ütles olewat, kirjalikult tütrele kaasarahaks lubab, sellepärast ei lausunud ta selle wastu muud kui nimetas weel:

„Need protsendid, mis kümne aastaga on kaswanud, lubasite ikka ka ühes anda, olge head, laske siis need ka weel juure tähendada, siis sõidame kiriku juure, wõtame tüdruku lauatähe wälja ja lähme meie koju tagasi, seal saab siis kuulutatud ja laulatatud. Kes pika maa takka weel siia jõuab laulatusele käia.“

Hiidlane oli ka sellega rahul ja ütles poisile:

„Nojah, kirjuta weel: „Kümne aasta protsendid ka weel juurde.“ — „Aga nüüd peate ka teie laskma kirjutada, et perenaise ameti kohe minu tütre käde annate.“

Tõnu tõrkus esite küll wastu, aga andis wiimaks järele, kui Hiidlane waljult kindlaks jäi ja kauba lubas katki jätta, kui seda tingimist ei taheta täita.

„Olgu siis peale“, ütles ta tüki aja wastupanemise järele. „Oleme ise wanad ja Peetrile meie koht ja warandus ikka saab. Kas see mõne aasta warem wõi hiljem saab, mis sellest siis nii suurt lugu. Kirjutage siis õige pea see juurde ka.“

„Noh pois, kirjuta siis weel,“ ütles Hiidlane: „Selle wastu annab suuremaa Tõhu peremees Tõnu perenaise ameti kohe minu tütre Liisa käde“. Et see leping tõeste täidetud

saab, selle kinnituseks kirjutame omad nimed all. „Hiiumaal Rõhmu talus 20. weebruaril 1895 a. Rõhmu peremees Hans Hallik. — „Noh nüüd olge heed, Tõhu Tõnu, kirjutage oma niwi ka alla" ütles Hiidlane, kui ta poja kirjutatud nimele kolm wildakat risti oli järele tõmbanud, sulge Tõnu kätte pakkudes. Et Tõnu ega Peeter kumbki kirjutada ei mõistnud, käskis Tõnu Hiiu noortmeest ka oma nime alla kirjutada ja tõmbas siis, nagu wana Hiidlanegi kolm wildakat risti nime järele. — Nüüd kirjutati teine kiri weel selle järele ära, kriipsutati jälle ristid nimede järele ja teine wanamees pistis teise kirja oma tasku. Nüüd oliwad asjad täiesti „õiged." Selle järele mindi siis kirikumõisa Liisa lauatähe järele. Ka see sai õiendatud ja teisel päewal hakkas reis mannermaa poole . . .

Tõnu, Peeter ja Liisa sõitsid ees ja Hiiu taat kes tütart suurele maale perenaiseks seadma tuli, sõitsid sulase Matsiga järele, Liisa wäike kirst wahekohas. Kolme päewase rändamise järele jõutsid kodukana toojad Hiiust Tõhule. Siin wõttis kaugelt toodud kanakest iga kodakondne isesuguse pilguga wastu. Wana perenaine waatas salaliku silmitsemisega järeltulewat asetäitjat pealaest jalapõiani uuriwalt läbi. Tegi siis lahke, naeratawa näo, mille iseäralikust muigamisest aga kadedus tulewa minija wastu wälja paistis.

Poisid püüdsid ta näost wälja arwata, kas temast ka hea lahke käega perenaine saab. Karjapoiss silmitses imestades ta kirjusid sukki, ega saanud tükil ajal silmi nende pealt ära pöörata.

Hiius tehtud lepingu järele mindi kui öö oli üle puhatud, teisel päewal õpetaja juurde kihlusele ja paari nädala pärast olid pulmad.

Et Hiiu taat hõlpsasti oli tütrest lahti saanud, mitte pulmade tegemist ei olnud, see sigitas küll pisut kadedust Tõhu Tõnu südamesse; aga õnneks, andis ka asja temale pulma kulu wähendamiseks.

„Nooriku pool ei saanud pulmi teha, mis meiegi endist palju kulutame," ütles Tõnu ja lõpetas pulma pidu juba esmaspäewa lõuna aeg, kuna muidu seal ümberkaudu jõukamatel wiisiks oli ikka nädal otsa pulmi pidada, nõnda et pulmalised noorepaari weel kirikusse saatsid ja siis sealt igaüks oma koju läksid. Kes mitte nädalat otsa pulmi ei soowinud pidada, see kutsus siis pulmalised teisipäewaks peale pühapäewast laula-

tust kokku, aga pulmade lõpp pidi harilikult ikka järgmisel pühapäewal peale laulatust olema.

Selle kombe wiskas wana Tõhu Tõnu kõrwale, mille eest teda tänada tuleb. Ehk tema seda küll ihnuse pärast, aina oma kasuks tegi, siiski leidis ta pea järeltegijaid, sest pikad pulmad olid paljusid ära tüütanud; aga kellegil ei olnud julgust harinenud kombet teisendada, ega esimene olla pikka pulmaaega lühendama. Julges seda aga rikas Tõhu Tõnu teha, siis polnud ka teistel tarwis enam häbeneda . . .

Pulm sai Tõhul küll lühidalt peetud, aga mis selle järeldus? Selle üle pidas Tõnu oma teisepoolega küll käredaid koosolekuid, mis wist selleaegse Tallinnas asuwa „Linda" seltsi wiimastele koosolekutele sarnanesid. Juba see asi, et Hiius tehtud lepingu järele, perenaise au ja amet kohe noorikule pidi antama, sünnitas wana paari wahel käredaid sekeldusi. Midagi ei olnud wanal perenaisel wastumeelsem, kui otsuse minija kätte andmine. Küll pahandas, kahjatses ja nuttis eit nii wiha kui haleduse pisaraid, kuid parata ei olnud midagi, sest kaup oli kirjalik ja kirjalikku kaupa pidas Tõhu Tõnu kindlaks, ehk ta muidu küll mees ei olnud, keda sõnast pidada wõis. —

Talw taganes kena kewade eest. Lumi oli sulanud, maad tahenenud, põllu peenarde peal haljendas juba noor rohi ja ruki oras oli roheline kui samet; aga weel ei olnud wana perenaine otsust oma käest ära andnud, kuid täna, esimesel mail, pidi see sündima.

Wanad Tõhu talu pidajad käisid weel, nagu tähtsa tunni ettewalmistamiseks, mööda põllu peenart ja kõnelesid sellest.

„Midagi ei ole teha," ütles Tõnu, „eila Peeter juba tuletas nooriku soowil Hiiumaal tehtud lepingut meele . . ."

„Aga kas meie ei wõiks enne mitte nõuda, et Hiiu wanamees lubatud raha meile kätte annab?" küsis eit.

„Ega raha meile ei saa," ütles Tõnu, „see on Peetri ja Liisa asi. Meil ei ole muud, kui koht Peetrile ja wõtmed Liisale ära anda."

Tund aega hiljem kutsus Tõnu Peetri ja Liisa taha tuppa ja ütles:

„Noh, maja eest hoolitsemine jääb nüüd tänasest päewast peale teie hooleks. Püüdke siis tööd teha ja kokku hoida, et rikkus ikka kaswaks."

Nüüd astus eit ette, sirutas wõtmed Liisa kätte ja sõnas:

„Säh, Liisu, siin need wõtmed, millega mina Tõhu talu wara 35 aastat olen warjanud; ära siis sina seda kohe pillama hakka! ... Nüüd on meie waewaga korjatud wara kõik sinu hoole all; hea oleks, kui meie sinu kaasaraha, korra ka nähagi saaksime."

„Minul ei ole kopikutki kaasaraha, see oli isa joobnud peaga kiitlemine ainult," ütles Liisa häbelikult.

Nagu ussist nõelatud kargasid mõlemad wanad kolm sammu tagasi.

„Aga mul on kirjalik tunnistus taskus!" kähistas Tõnu wihast ja ehmatusest lämmatud häälega.

„Kes teab" hädaldas nüüd ka eit, „missuguste kelmide kimpu teie Hiiumaal sattusite! Teie ei tundnud ju keegi kirja. Hiiu kelmid wõisid teid niipalju petta kui nad ise arwasid. Ei ole seda kontrahti ka weel kellegile kirjaoskajale näidatud... Karja Juku ei ole ka kodu, laseks kohe järele lugeda ..."

Peeter ja Liisa lahkusid takka kambrist. Wanad jäiwad aga sinna hädaldama ning aru pidma, mis siis teha, kui Liisa kinnitus, et temal kaasaraha sugugi ei ole, tõsi on.

„Koha wõtan neilt tagasi, lasen Liisu Peetrist ära lahutada ja wana Hiiu petise, kes kainelt järelemõteldes kolmetuhande rubla röövel on, Siberisse saata!"

Ta tõmbas sahtlist Hiiumaal tehtud kontrahi ja läks, nõnda kuidas jalad kandsid, wallamaja poole, et seal kontrahti näidata ja nõu küsida, kuidas asjaga peale hakata. — Kui ta kirjutajale asja ära oli kõnelenud ja kaubakirja oli näidanud, ütles see naeratades:

„Hiidlane on teid tublisti tüssanud. Kaubakirjas ei ütle ta mitte, et ta tütre Liisale 3000 rubla kaasa annab, waid et kolmetuhande rublalise tütre teie poja Peetrile naiseks annab, ja selle wastu tõotate teie perenaise woli kohe Liisale andma. Selle kauba järele ei ole teil Hiidlase käest kopikatki nõuda, sest raha ta ei ole lubanud, waid tütre ja see on teie pojal käes."

„Seep see kõige halwem on!" hädaldas Tõnu. „Aga ma tahan ta koera piitsaga üle mere tagasi kihutada! ... Kas ma Hiiust paljast, waest, kirbutanud tüdrukut läksin otsima? Raha, raha pidin temaga ühes saama! ... Kui tal seda ei ole, siis kasigu sinna, kust ta on tulnud, mitte öömajagi ei anna talle enam, niisuguse petise tütrele, kes ise ka niisamasugune pea kelm on! ... Päris teiste inimeste röövel!"

„Waadake ette, armas Tõnu," waigistas teda kirjutaja. „Teie wõite ise weel kimpu langeda, kui teie teisa inimesi nõnda teotate; wõib olla, et wahimees, kes seina taga, teises toas on, kuuliski teie sõnu. Nüüdsel põlwel peab inimene ettewaatlik olema; ka halwad sõnad peetakse kuriteoks."

„Sõnad peetakse kuriteoks," nurises Tõnu, „aga see ei ole kuritegu kui teise inimese käest 3000 rubla röövitakse... Kas ma wa Hiidlasele selgesti ei ütelnud, et ma pojale wähemalt kolmetuhandelist naiseks ei soowi. Paljaid kerjusid olels ma omast külast küllalt saanud, kas weel niisuguse järele oleks tarwis olnud mitme päewa teed Hiiusaarele sõita, kallist aega wiita ja hobuseid waewata!... Ma tahan wiha pärast lõhkeda, kui mõtlen, et minu ainus poeg Hiiumaalt waese tüdruku nadi naiseks sai, kuna siin mitmed oleks olnud, kes oma tuhat ehk enamgi kaasa oleks toonud. Hirmus!... Aga seda ma ei jäta! Hiiu Liisu peab kasima, kui ta mitte kolmetuhandet rubla mu ette laua peale ei lao!"

Et kirjutaja Tõnu jutu ja hädaldamise peale wahetewahel naeratas, see äritas ja wihastas teda weel enam.

„Aga kuulge Tõnu," ütles wiimaks kirjutaja, kui wana Tõhk juba küllalt oli tõnnitanud. „Teie lubate minija ära ajada, see ei ole aga mitte nii kerge; mõtelge, et seal teistel ka ütlemist on. Teie poeg, tema naine, naise isa Hiiumaal, ja õpetaja kõige pealt, wõiwad teid selles takistada. Liisa on teie poja seaduslik naine, selle peale waatamata, kas tal raha on ehk ei, ja seadus kaitseb abielu... Ujaksite teie oma wahel minija majast wälja, siis wõiksite raske trahwi alla langeda. Tead ju küll: õpetaja on nad laulatanud, kui tema leiab lahutamiseks nõu ja asja, siis on teine asi; aga oma peaga ei ole midagi teha."

„Kas seal weel ei peaks lahutamiseks asja olema, kus nii suur pettus on korda saadetud, — kolmtuhat rubla!" arwas Tõnu.

Nähes, et kirjutaja mitte hästi temaga nõus ei olnud, mõtles ta iseeneses:

„Tahab meelehead, küll ta siis minu nõusse hakkab... Mõne pudeli wiina, minu pärast ka paarkümment toopi magust ja paar leesikat wõid ohwerdan hea meelega, kui aga sellest Hiiu waewa-täist weel lahti saan..."

Ta jättis kirjutajaga jumalaga ja sammus kohe kirikumõisa poole, et õpetajale poja ja minija lahutamise soowi

ette panna. Teel aga mõtles ta, kuidas õpetajat sõbralikuks teha ... Ta oli mõnelgi pühal kuulnud, et õpetaja waestele, missionile, õpetaja leskedele jne. raha palus, sellepärast wõttis ta nõuks, nende annetega õpetajat meelitada.

„Läheb kulu, mis läheb, kui aga Hiiu Liisust lahti saaks," mõtles ta lõpuks ja astus nõnda kindlal sammul õpetaja maja köögi uksest sisse.

Kui tüdruk ta õpetaja kirjutuse kambri oli juhatanud, teretas wana hallipeaga õpetaja teda harjunud lahkusega ja küsis siis, mis asi teda sinna tulema sundinud.

„Tõin siia õpetaja kätte rubla waeste heaks, rubla missioni heaks ja kolm rubla õpetaja leskede heaks," ütles Tõnu ja sirutas wiie rublase paberi õpetaja kätte.

Õpetaja tänas, pani raha ära, pööras siis uuesti Tõnu poole ja ütles:

„See on armas, et teie hea asja tarbeks nii lahkesti ja rõõmuga annate ... Rõõmsat andjat armastab Jumal! ... Iseäranis rõõmustaw on see, et teie õpetajate leskede heaks kõigerohkem olete määranud. Õpetaja lesed on tõeste waesed; neil ei ole ju mõisat."

Need õpetaja sõnad andsid Tõnule julgust oma asja awaldamiseks ja ta ütles mütsi kätte wahel keerutades:

„Tahtsin õpetajaga weel paari sõna kõneleda ja oma häda rääkida!"

„Noh, mis on siis, mu armas?" küsis õpetaja lahkesti.

„Tõin pojale Hiiumaalt naise, et pidi 3000 rubla raha saama, nüüd ei sa kopikudki. See on kole pettus ja hullem weel kui röörwimine. Tahtsin sellepärast õpetaja härrat paluda, et neid ära lahutaks, ja mu poeg ühe rikka neiu wõiks naiseks wõtta."

Õpetaja tõmbas kulmu kortsu ja ütles:

„Armas Tõnu, mis Jumal on ühte pannud, seda ei pea inimene mitte lahutama! See on küll ülekohus, et Hiidlane teid pettis, aga see ei olnud teitest ka mitte õige, et teie raha pärast naist läksite otsima. Ristiinimene peab Jumalakartliku abikaasa otsima, mitte rikast. Wõib ka olla, et see, mis teie õnnetuseks peate, Jumalast teile õnneks saab pööratud, sellepärast olge aga rahul ja ärge püüdke kuuenda käsu wastu pattu teha, ega abielu lahutada."

Tõnu nägi õpetaja silmis koguni wiha wälkuma, kui ta kakskümmend toopi magust lubas õpetajale, et ta tema poja

naise lahutamiseks nõuks ja abiks oleks. Kui ta õpetajalt, pika noomituse oli saanud, läks ta nukralt koju poole.

„Õnnetus õnnetuse peale," ümises ta iseeneses. „Pojal waene Hiidlane naiseks, wiis rubla wiskasin weel kirikuhärrale. Sel wiisil wõib inimene ennast hulluks wihastada ja weriwaeseks jääda. Kõik selle õnnetuse on see Hiiu Mats mulle kaela toimetanud ... Aga nad peawad kõik tundma, mis säärane pettus neile maksma tuleb! Minema peksan nad kõik, ütelgu kirikuhärra ja kirjutaja, mis nad tahawad, aga Hiidlasi ma oma majasse ei jäta!"

Koju jõudes hakkas ta kohe tõnnitama, et Mats teda õnnetuse sisse wedanud ja lubas kõik nad majast minema ajada kui Liisa mitte kolmetuhandet rublat ette ei näita.

Liisa nuttis ja wabandas, et tema pettusest waba olla, ei olla ka seda kuulnud, et isa nii suurt raha summa on lubanud ... Mats nõudis aastapalga wäljamaksmist, kui teda enne kaubeldud ajalõppu teenistusest ära aetakse ...

Peeter aga tõendas, et „wanal mehel" ei ollagi enam midagi ütlemist.

„Peremehe kohused on ju minu täita," ütles Peeter, „sellepärast on ka minul õigus teenijaid jätta ehk lahti ütelda jne."

Ka ei olla kellegil õigus tema naisele midagi käsku anda, weel wähem teda ära ajada.

Wana Tõhu Tõnu tundis nüüd enese üli õnnetu olema, kuid asja ei suutnud ta miskil teel parandada; ei saanud Hiiu Matsist ega Liisast ka kuidagi lahti.

Õnnetuseks oli Peeter niisamasugune narr, nagu kirjutaja ja õpetajagi, ega tahtnud lahutamisest midagi teada. Oli ju naise püüdmisega mehike waewa küllalt näinud ja tüdrukute pilkamisi maitsnud; kuidas pidi ta siis seda, kes temaga laulatatud, ära ajada laskma.

Asjalugu Tõnu küll enam muuta ei saanud. Hiiu Liisa, nõndsama ka Mats jäiwad ikka Tõhule, aga rahu ega õnne ei saanud seal keegi maitseda. Wana rahwa südameid piinas see, et Hiiumaalt waene minijas majasse sai toodud ja neid nii häbematalt peteti ... Noor rahwas jälle kannatas wanemate alaliste pahanduste ja sõimusõnade all.

Naabri Jüri sai aga sellest hea õpetuse. Tõhu rahwa lugu nähes, ütles ta:

„Mina rahapärast küll tüdrukut ei kosi, ega põlga. Keda mina, ja kes mind armastab, selle ma kosin ..."

Sauna Wiiu, kes punapõseline wirk neiu, saigi ta abikaasaks ja nad elasiwad üliõnnelikult.